

ЯК ЗАПОБІГТИ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ: СТРАТЕГІЯ НАУКОВЦЯ

Укладач Тетяна Павленко,
заступниця директора Наукової бібліотеки ХНМУ з ІТ

Чарлз Дарвін колись влучно помітив: «Життя вченого було б зовсім щасливим, якби йому не треба було бути ще й письменником», – і здається, мав рацію. Дійсно, сучасна наука базується на академічних публікаціях. Це відмінна можливість продемонструвати свій потенціал і набути наукового авторитету, до чого прагне і досвідчений автор-дослідник і той, хто тільки розпочинає наукову кар'єру.

Публікуючи матеріали, автор знайомить наукову громадськість з результатами своїх напрацювань і має усвідомлювати, що при цьому він несе певну відповідальність. Адже все те, що публікується в світі, зберігається на різноманітних платформах і доступно широкій аудиторії. Важливо, щоб в подальшому не виникали проблеми ані з авторством, ані з якістю матеріалу чи його цитуванням.

Важливо не тільки запобігти академічного плагіату, а підготувати ТАКУ наукову публікацію, що буде прийнята до друку і більш того – затребувана науковою спільнотою.

Ми розглянемо основні вимоги міжнародного стандарту для авторів наукових публікацій та деякі рекомендації щодо побудови публікаційної стратегії, зокрема **простежимо** :

- порядок перевірки текстових документів щодо наявності запозичень, укладений в ХНМУ
- узнаємо в чому полягає перевірка текстів і які інструменти застосовуються
- який документ надається про результати перевірки і як його інтерпретувати
- що насправді означає відсоток схожості і що робити в разі критичного рівня виявлених текстових запозичень

Професіонали радять починати написання наукових публікацій з відповіді на ключове питання **НАВІЩО?** Це допоможе визначити головну мету і подальший план дій. Тільки після позитивної відповіді є сенс приступати до безпосередньої роботи над текстом.

В чому ж полягає головна мета наукової публікації? С точки зору автора – зробити роботу надбанням інших дослідників і зафіксувати свій пріоритет у обраній сфері досліджень. З погляду читача публікація повинна містити короткий, але докладний звіт про проведене дослідження з достатньою кількістю даних і посилань на опубліковані джерела інформації для подальшого об'єктивного

аналізу і обговорення. Підготувати хорошу, змістовну, якісну, публікацію – означає досягти обидві цілі.

В якому випадку СЛІД публікуватися:

- Якщо ви хочете представити нові чи абсолютно оригінальні результати або методи своєї наукової роботи
- Якщо необхідна раціоналізація або уточнення, доповнення або нова інтерпретація уже опублікованих вами раніше результатів
- Якщо у вас є особливе бачення з того чи іншого наукового питання, відмінне від загальноприйнятого, і ви хочете його (**аргументовано і доказово!**) представити
- Якщо ви провели аналітичний огляд останніх наукових робіт з вашої області дослідження і хочете підвести деякі підсумки з певної наукової теми
- Для того, щоб розширити (**не повторювати!**) загальний обсяг знань і розуміння якоїсь наукової області

Публікуватися НЕ ВАРТО якщо ваша робота:

- Звичайний звіт, який не має, в принципі, особливого наукового значення й інтересу
- Або застаріла і не має наукової новизни
- Дублює раніше опубліковані вами матеріали
- Описує недостовірні методи наукового дослідження, які не можуть бути відтворені
- Містить нелогічну аргументацію, розмиті чи нечіткі висновки тощо

Написання публікацій – процес індивідуальний. Проте існує загальна культура наукових публікацій, яка зачіпає широке коло питань щодо наукового рівня роботи, змісту, структурування та оформлення тексту. Найважливішим міжнародним стандартом для вчених-авторів є документ під назвою «Відповідальна наукова публікація», прийнятий у 2010 р.

Його основні положення:

1. **Надійність і ґрунтовність.** Дослідження повинні проводитися відповідно до етичних норм, відповідально і з дотриманням необхідних правових норм
2. **Чесність.** Дослідники повинні представити свої результати чесно, без фабрикації, фальсифікації, підробки або неналежного маніпулювання даними
3. **Виваженість.** Дослідники повинні прагнути описати свої методи чітко і однозначно, щоб їх висновки могли бути підтвержені іншими
4. **Оригінальність.** Представлена робота повинна бути оригінальною, без плагіату і не бути опублікованою в іншому місці

5. **Прозорість.** Всі джерела фінансування досліджень, надання обладнання або матеріалів та інші види підтримки повинні бути вказані

6. **Авторство і посилання на джерела.** Авторство наукових публікацій має точно відображати внесок окремих осіб у дослідницьку роботу і написання звіту про неї

7. **Звітність та відповідальність.** Всі автори повинні добре знати подану до публікації роботу і несуть спільну відповідальність за добросовісність дослідження і звіту про нього

8. **Дотримання угод щодо рецензування та публікації.** Робота не повинна одночасно пропонуватися для публікації більш ніж в одне видання

9. **Відповідальне відображення результатів досліджень за участю людей і / або тварин.** Дослідники не повинні публікувати або поширювати особисті дані людини, зібрані в ході дослідження, без її явної згоди

Незалежно від національного і дисциплінарного контексту ці принципи мають фундаментальне значення.

По суті, наукова публікація є повноцінним міні-дослідженням з певної теми. За 350 років існування наукових журналів склалася структура наукової статті міжнародного формату, складовими частинами якої мають бути наступні розділи:

- **Анотація** – короткий виклад змісту, вирішальний чинник, що дозволяє читачеві прийняти рішення: продовжувати знайомитись з науковою роботою чи знайти інші матеріали за цією тематикою. Анотація повинна містити від 150 до 300 слів.
- **Ключові слова формують пошук наукової роботи** в електронних базах даних. Наведіть 4-6 слів та словосполучень, у яких закладений сенс наукової роботи, які відображають галузь науки, тему, мету і об'єкт дослідження, але жодне слово не повинне повторювати назву статті.
- **Вступ.** Почніть з важливої інформації щодо актуальності дослідження, визначення цілей, завдань, гіпотез.
- **Основна частина**, в якій описуються: предмет і методи дослідження; технічна і теоретична база, використана в ході експерименту; суть дослідження та отримані результати. Доречно надати відповіді на такі питання: *Коли, де і як були проведені дослідження? Які матеріали були використані, хто або що було включено до вибірки? Які результати отримано і які виникли труднощі? Чи вірно була протестована гіпотеза?*
- **Зробіть висновки** – яке значення мають отримані знання для наукового світу і як їх можна застосувати на практиці. Як це співвідноситься з тим, що знайшли інші дослідники та які перспективи досліджень у цій галузі. Для підтвердження висновків додайте необхідні малюнки, таблиці, діаграми з чіткими даними, отриманими під час наукової роботи.

- **Список літератури** – перелік джерел, які використовувалися під час написання роботи. Вони повинні бути процитовані у самій статті і відображені в списку використаних джерел у алфавітному порядку або ж у порядку згадування в тексті.
- **Додатки** (факультативний пункт, його наявність залежить від особливостей змісту).

Звичайно, крім цього вказуються також назва статті та авторський колектив.

Унікальність публікацій – найважливіший чинник. Стаття не може бути опублікована кілька разів, оригінальність тексту має бути не менше 85 %, а показник самоцитовання не перевищувати 12 %. Не дозволено змінювати текст статті або перекладати її на іншу мову для публікації у двох журналах одночасно. Недотримання цих вимог карається занесенням вченого у чорний список авторів. І звичайно, підозра академічного плагіату також не сприяє науковій кар'єрі.

В ХНМУ антиплагіатна експертиза є складовою системи розвитку академічної доброчесності і внутрішнього забезпечення якості освітнього процесу, належного виконання й оприлюднення результатів науково-дослідних робіт. У 2015 р. в університеті запроваджено систему «Антиплагіат», яка передбачає обов'язкову процедуру перевірки всіх видів текстових робіт на наявність ознак академічного плагіату і передує всім іншим процедурам розгляду. У 2020 році затверджено оновлену редакцію **ПОЛОЖЕННЯ** про порядок перевірки текстових документів на наявність текстових запозичень, що закріплює відпрацьований механізм координації у розподілі функцій щодо перевірки різних документів між окремими підрозділами університету.

Перевірці підлягають дисертаційні роботи (в тому числі бакалаврські та магістерські), звіти за науково-дослідними роботами, наукові публікації, матеріали наукових форумів, навчальна література, навчально-методичні видання та засоби навчання. Подані до публікації студентські наукові роботи також перевіряються на ознаки плагіату.

Положення закріплює відпрацьований механізм координації у розподілі функцій щодо перевірки різних документів між окремими підрозділами університету. Так, перевірку на наявність текстових запозичень за окремими напрямами здійснюють відповідальні від таких підрозділів:

- Науковий відділ
- Наукова бібліотека
- Навчально-науковий інститут якості освіти ХНМУ
- Спеціалізовані вчені ради
- Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених ХНМУ
- Редакції наукових журналів ХНМУ
- Служба інтелектуальної власності

За затвердженим порядком автор особисто подає візовану заяву та електронний варіант документа до відповідного підрозділу. Після нескладних маніпуляцій завантаження електронної версії документу та подальшого порівняльного аналізу система надає звіт, який надсилається подавцю за фактом готовності, а компетентним особам допомагає оцінити рівень самостійності автора, зробити висновки і прийняти подальше рішення. Підсумковим результатом перевірки тексту є встановлення факту наявності або відсутності неправомірних запозичень, тобто плагіату. Попередньо зазначається, що коефіцієнт оригінальності (унікальності) тексту, не може бути нижчим за 70 відсотків. Але зосередженість виключно на кількісних показниках в подальшому може привести до прийняття хибних висновків та рішень.

За необхідності автору рекомендується доопрацювання тексту і повторна перевірка (але така можливість надається один раз!).

У разі повторного програмного виявлення критичного рівня текстових запозичень призначається експертна група для встановлення правомірності текстових запозичень. У разі підтвердження наявності академічного плагіату автор несе академічну відповідальність.

Для роботи з текстом, перевірки правомірності і коректності запозичень існує чимало різноманітних технічних засобів – безкоштовне програмне забезпечення, онлайн-сервіси, комерційні інтернет-системи. Всі вони мають свої особливості, переваги та недоліки, але працюють, здебільшого, за однаковим алгоритмом. Наданий документ транслюється текстовим редактором і перевіряється на збіги методом розбивки тексту у порівнянні до текстів, розміщених у відкритому доступі, а також базах даних певної системи. В результаті візуалізується відсоток оригінальності чи схожості та надається перелік посилань з відсотком збігу в залежності від застосованих пошукових серверів.

При самостійному виборі того чи іншого інструменту необхідно звертати увагу, перш за все, на здатність повноцінно підтримувати мову необхідного контенту (особливо кирилицю), зручність та доступність для використання. Більшість безкоштовних програм та сервісів вільного доступу має обмежений функціонал у порівнянні з комерційними щодо обсягу тексту, кількості перевірок, неможливості перевірки ще неопублікованого документу, вимоги ручних налаштувань, відсутності посилань на збіги, прихильності до певної операційної системи тощо. Тому ці ресурси менш результативні і не рекомендовані для використання.

Пам'ятайте також, що користуючись безкоштовними антиплагіатними онлайн-сервісами, ви надаєте інформацію про проведені вами дослідження третім, юридично не відповідальним особам, що в наш час надзвичайно ризиковано. Існує навіть таке поняття як «млин дисертацій», тобто система накопичення і компіляції інтелектуальних напрацювань з метою подальшого перепродажу.

В ХНМУ перевірка текстових документів для виявлення запозичень здійснюється за допомогою комерційного онлайн-сервісу пошуку плагіату від компанії Unichек Україна.

Програмний комплекс Unichек враховує світові тенденції боротьби із плагіатом, спирається на прогресивні «розумні» технології з використанням штучного інтелекту, машинного навчання, алгоритмів обробки природної мови і здатний зчитувати різні елементи модифікації тексту. Unichек може працювати з текстами на 22 мовах у різних форматах а для перевірки однієї сторінки тексту йому знадобиться не більше 20 секунд. В систему завантажується один або кілька документів, система порівнює текст як з інтернет-джерелами, так і з внутрішньою базою даних університету, аналізує та генерує підсумковий звіт з нарахованими коефіцієнтами.

Також система надає можливість реєстрації індивідуального профілю користувача для самостійної перевірки будь-яких текстів. Всі питання щодо вартості, функцій, налаштувань тощо доступні на загальному сайті Unichек.

Перш ніж надавати документ до перевірки, переконайтеся, що текст повністю готовий до публікації і відповідним чином відформатований з використанням параметрів налаштування сторінки та друку, із зазначенням назви та авторства, без чернеток чи робочих позначок.

- Максимальний обсяг тексту 125 000 слів = приблизно 454 сторінки
- Мінімальний обсяг тексту – 30 слів (для порівняння - 1 сторінка – десь 275 слів)
- Максимальний розмір файлу має не перевищувати 70 МБ
- Система підтримує більше десятка **текстових** форматів файлів, проте для використання рекомендовані такі, що наведені на слайді – pdf, docx, doc, xls, xlsx, pptx, ppt, odt, ods, odp, htm, html

Якщо в документі PowerPoint є нотатки спікера, вони також перевірятимуться на текстові збіги. Вбудовані відео, анімації та текст із візуальними ефектами рекомендовано видалити. Усі зображення, а також текст на самих зображеннях ігноруються системою. Будь-який файл, що не підтримує система Unichек, слід зберегти в одному з форматів, що підтримуються.

Практика свідчить, що найбільшою складністю є компетентна інтерпретація звітних документів. **Слід пам'ятати, що антиплагіатні сервіси не шукають плагіат як такий.** Встановлення факту наявності академічного плагіату та самоплагіату без подальшого АНАЛІЗУ виявлених текстових збігів – досить типова помилка.

Будь-яка система є тільки зручним інструментом і технічним помічником людини. Сервіси допомагають проаналізувати текст, порівняти його з іншими базами, бібліотеками, файлами та знайти схожі або ідентичні текстові фрагменти, виявити найбільш розповсюджені шахрайські техніки приховування запозичень.

Але вони не дадуть відповіді чи містить робота нові наукові знання, дослідження, результати. Вони не можуть вказати на коректність або доцільність використаних автором джерел, а також визначити необхідність наявності певного обсягу цитувань. І, нарешті, вони не можуть визначити факт підготовки певного тексту іншою особою на замовлення.

Академічний плагіат не зводиться до текстових збігів, а може стосуватися також некоректного запозичення фактів, гіпотез, числових даних, методик, ілюстрацій, формул, моделей, програмних кодів тощо.

З іншого боку, текстові збіги можуть бути як академічним плагіатом, так і коректними цитуваннями, загальновідомою інформацією, посиланнями на літературні джерела, стандартними назвами, виразами, зворотами, словосполученнями, фрагментами власної статті автором у рукопис дисертації, тощо.

Крім того, обсяг виявлених будь-якою комп'ютерною програмою текстових збігів залежить не лише від наявності чи відсутності таких збігів, але і від наповнення бази, що використовується для порівняння, алгоритмів і налаштувань програмного забезпечення та інших обставин.

Тому висновок про наявність чи відсутність академічного плагіату мають робити кваліфіковані експерти, обізнані як у технічних аспектах виявлення академічного плагіату, так і в сучасному стані предметної області досліджень з урахуванням як результатів роботи комп'ютерних програм, так і інших даних.

Експерт – це саме той фахівець, хто приймає компетентне та відповідальне рішення щодо якості наданої академічної роботи. Експертами вважаються наукові керівники, члени спеціалізованих вчених рад, завідувачі кафедр, рецензенти, якщо мова йде про наукові праці. Якість студентських робіт оцінюють безпосередньо викладачі. Увага, автор не може бути експертом, але в нього є можливість прокоментувати знайдені системою збіги та запозичення.

Звітні документи завжди мають бути проаналізовані не лише з урахуванням відсоткових ставок коефіцієнтів – це тільки перший крок. Далі необхідно детально перевірити виділені кольором фрагменти змісту документа та перейти за активними посиланнями. Метою такого аналізу є оцінка правомірності і коректності запозичень, а також оцінка обсягу оригінальності тексту. В цьому і полягає компетентна інтерпретація результатів перевірки для підготовки експертних висновків і за необхідності надання практичних порад автору.

Чому академічна робота може не пройти процедуру перевірки з першого разу і що свідчить про те, що робота потребує доопрацювання?

Не зазначені цитування або некоректно вказані джерела запозичення. Часто, через брак часу, автори припускаються помилок цитування і забувають оформити посилання на джерело. Також не поодинокими є випадки браку посилань на використані в роботі факти, ідеї, набори даних, програмні коди тощо. Не дивно, що такі роботи надміру перенасичені хоч і ненавмисним, але плагіатом.

Надмірна кількість текстових збігів. Нерідко в роботах спостерігаються компіляції фрагментів тексту з різних джерел. Навіть за відсутності плагіату (витримані усі правила оформлення цитувань), робота повертається на доопрацювання, адже така робота викликає сумніви щодо цінності і самостійності її автора.

Також слід звертати увагу на правові основи використання тих чи інших інтернет-джерел, а тим більше посилатися на них. Адже серед них чимало піратських чи не авторитетних.

Навмисні маніпуляції з текстом. Сьогодні більшість ліцензійних програмних продуктів з перевірки робіт на унікальність, виявляють шахрайські маніпуляції з текстом з метою «обходу» систем перевірки, маскуванню несанкціонованих запозичень. За відсутності посилань такі роботи додатково інтерпретуються ще й як такі, що містять навмисний плагіат.

Що робити в разі критичного рівня виявлених текстових запозичень?

Не вдаватися до популярних методів, «унікалізації» тексту, які гають час і псують репутацію:

- Синонімайзінг великого фрагмента або всього тексту
- Заміна літер кирилиці латиницею і навпаки
- Вставка автоматичних переносів
- Вставка зображень з текстом
- Зміна фону тексту
- Застосування програм для підвищення унікальності тексту тощо

Використовувати найкращу практику співпраці автора з експертом, і не тільки за умови критичного рівня показників.

В будь-якому разі експерт проводить детальний аналіз тексту роботи після автоматизованої перевірки та суттєву оцінку характеру збігів, а також надає автору рекомендації щодо подальшого опрацювання роботи (за необхідності).

В свою чергу автор має взяти до уваги рекомендації експерта, перевірити правомірність і доцільність запозичень, внести виправлення та оформлення цитувань, а також не вдаватися до самоплагіату.

При цьому і експерт, і автор повинні добре розумітися на таких поняттях, як запозичення, цитування, академічний плагіат.

Академічний плагіат – це навмисне привласнення результатів інтелектуальних напрацювань іншої особи, що може приймати різні форми. Серед найбільш поширених:

- Копіювання – дослівне відтворення та оприлюднення під своїм ім'ям опублікованого раніше тексту іншого автора.
- Парафраз або рерайт – перефразоване відтворення тексту без належним чином оформленого посилання на оригінального автора
- Компіляція – процес написання твору чи наукової праці на основі компонування текстів інших авторів, без самостійного дослідження, опрацювання джерел або вказівки авторства.
- Самоплагіат – оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових (не плутати з самоциткуванням!).

Ключовою ознакою академічного плагіату є неправомірні запозичення. Пам'ятаймо: усе можна цитувати, не питаючи дозволу, але нічого не варто запозичувати без посилання на джерело під час:

- запозичення або згадки фрагментів тексту, положень, формул, таблиць, ілюстрацій та інших елементів
- перефразованого, не дослівного відтворення фрагментів чужого тексту
- огляду або аналізу змісту інших публікацій
- необхідності відсилання читача до інших публікацій тощо

I на завершення – деякі висновки

- Роботи, у яких виявлено значний відсоток запозичень, не можуть бути автоматично кваліфіковані як такі, що містять плагіат
- В той же час відсутність в роботі запозичень не дає абсолютної гарантії відсутності плагіату

На допомогу автору щодо самостійного визначення чи припускався він плагіату, розроблено спеціальну шкалу, яка встановлює рівень серйозності порушень правил цитування.

Підведемо підсумки. «Коли вам здається, що мета недосяжна, не змінюйте мету – змінюйте свій план дій», – радив мудрець *Конфуцій*. Тож не варто обманювати антиплагіат-системи, слід постійно розвивати добродесні практики.

Інформаційної культури

- Вміння здійснювати проблемний пошук, обирати й оцінювати якість джерел
- Вміння працювати з джерелами, робити нотатки, цитування та посилання

Критичного мислення

- Навичка багато читати за темою своїх дослідницьких інтересів
- Вміння підсумовувати текст та ідеї, перефразувати чужі думки своїми словами стисло, детально, без перекичування змісту
- Вміння формулювати і чітко висловлювати власні думки

Академічного письма

- Знання структури академічного тексту

- Володіння усним і писемним науковим мовленням
- Знання про форми плагіату і шляхи запобігання йому

Публічної презентації своїх думок та напрацювань

Удосконалення англійської теж не завадить.

Використані матеріали

- 35 порад, які допоможуть підготувати статтю для публікації в журналах, що індексуються в Scopus та Web of Science. – <https://tinyurl.com/6yywuzbd>
- Академічна доброчесність : інформаційний бюллетень / Євген Ніколаєв. – <https://www.skeptic.in.ua/bulletin/>
- Аналізуємо звіт про перевірку на плагіат: запис вебінару. – <https://tinyurl.com/sbsy9a6f>
- Методологія наукових досліджень : навчальний посібник / В. С. Антонюк, Л. Г. Полонський, В. І. Аверченков, Ю. А. Малахов ; НТУУ «КПІ». – Київ : НТУУ «КПІ», 2015. – 277 с. – Режим доступу : <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/18679>.
- Оновлений звіт Unicheck: дизайн та функціональні особливості. – <https://tinyurl.com/tb2mr83t>
- Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо). – Лист МОН України від 15.08.2018, № 1/11-8681. – <https://tinyurl.com/35czkpxa>
- Системи виявлення академічного плагіату та збігів у наукових текстах / Андрій Сідляренко. – <https://tinyurl.com/23p63n93>
- Що показує звіт про перевірку на плагіат / Андрій Сідляренко. – <https://tinyurl.com/3ffbhiry>
- Як перевірити роботу на плагіат. – <https://tinyurl.com/2vfmw388>
- Який відсоток схожості можна вважати допустимим для академічних робіт? – <https://tinyurl.com/8fvu52cj>